

ЗМІСТ

Вступ	5
--------------------	---

Глава 1. Поняття комерційного права та відносини, які воно регулює	7
1.1. Поняття комерційного права, торговельної діяльності та їх ознаки	7
1.2. Торгівля, промисел і торговельна діяльність	10
1.3. Відповідальність у сфері торговельної діяльності	12
1.4. Державна реєстрація суб'єктів торговельної діяльності ..	17
1.5. Джерела комерційного (торгового) права	21

Глава 2. Патентування та ліцензування торговельної діяльності	29
2.1. Засоби державного регулювання господарської діяльності	29
2.2. Поняття торгового патенту та його види	30
2.3. Порядок придбання торгового патенту на здійснення торговельної діяльності та використання торгового патенту	33
2.4. Ліцензування торговельної діяльності	35
2.5. Порядок отримання ліцензії	42
2.6. Дозволи, необхідні для здійснення торговельної діяльності	46

Глава 3. Основні види внутрішньої торгівлі	51
3.1. Види внутрішньої торгівлі	51
3.2. Роздрібна торгівля та заклади роздрібно торгівлі	52
3.3. Оптова торгівля та заклади оптової торгівлі	54
3.4. Ресторанне господарство та заклади ресторанного господарства	57

Глава 4. Порядок провадження торговельної діяльності та правила торговельного обслуговування населення	61
4.1. Порядок провадження торговельної діяльності	61
4.2. Правила торговельного обслуговування населення	62

4.3. Особливості торгівлі продовольчими товарами	66
4.4. Особливості торгівлі алкогольними напоями та тютюновими виробами	70
4.5. Особливості торгівлі непродовольчими товарами	75
4.6. Правила торгівлі на ринках	82
Глава 5. Правове забезпечення прав споживачів	93
5.1. Законодавство про захист прав споживачів	93
5.2. Права та обов'язки споживачів	94
5.3. Право споживача на належну якість продукції	95
5.4. Права споживача в разі придбання ним товару неналежної якості	97
5.5. Права споживача при придбанні товару належної якості	101
5.6. Право споживача на інформацію про продукцію	102
5.7. Захист прав споживачів	103
5.8. Питання вдосконалення комерційного (торгового) законодавства в Україні	107
Додатки	115
Література	223
Словник	228
Іменний покажчик	236
Алфавітно-предметний покажчик	237

ВСТУП

Як зазначено у Програмі розвитку внутрішньої торгівлі в Україні на період до 2012 року, затвердженій Постановою Кабінету Міністрів України від 24 червня 2009 р. № 632¹, велике значення у формуванні економічного потенціалу держави, забезпеченні ефективного функціонування системи обігу споживчих товарів має сфера внутрішньої торгівлі та ресторанного господарства як її складової.

Внутрішня торгівля характеризується домінуванням частки приватного капіталу, незмінною позитивною динамікою обсягу роздрібного товарообороту, збільшенням чисельності приватних підприємств.

2008 року обсяг реального валового внутрішнього продукту становив 949,8 млрд грн, а оборот роздрібної торгівлі – 449,3 млрд грн. Проте на сьогодні темпи зростання обороту роздрібної торгівлі в порівнянних цінах уповільнилися на 14,3% через зменшення обсягу споживчого попиту, що зумовлене уповільненням збільшення реальних доходів населення та підвищенням вартості імпоротної продукції через значну девальвацію національної валюти.

За темпами зростання валової доданої вартості у 2008 році торгівля посідала третє місце серед галузей економіки².

Нині в торговельній галузі відбуваються докорінні зміни й активізується процес реформування. Це зумовлює необхідність перегляду змісту таких категорій, як «предмет комерційного права», «режим правового регулювання у сфері торгівлі» тощо. Поява нових інститутів та підпорядкованих їм структур викликає потребу оновлення та систематизації законодавчої бази, у тому числі й комерційного права. У наш час відчувається нестача спеціалістів у зазначеній галузі.

¹ Про затвердження Програми розвитку внутрішньої торгівлі на період до 2012 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 24 червня 2009 р. № 632 // Офіційний вісник України. – 2009. – № 47. – С. 39. – Ст. 1584.

² Там само.

Сучасні фахівці у сфері торгівлі повинні володіти знаннями з основ економіки, маркетингу, цивільного, господарського та комерційного права. Метою пропонованого посібника і є надання майбутнім спеціалістам поглиблених знань з основ комерційного (торгового) права та організації торговельної діяльності. У посібнику наводяться концепції провідних фахівців України у сфері господарського та комерційного права, закони та підзаконні акти, які регулюють комерційні (торгові) відносини.

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Комерційне право» є теоретичні положення про торгове право, наукові погляди вчених та пропозиції практичних працівників з окремих питань торгового права, характеристика інститутів торгового права та нормативно-правових актів, які регулюють торговельну діяльність.

Навчальний посібник розроблений на основі навчальної програми з дисципліни «Комерційне право» для підготовки фахівців зі спеціальностей «Маркетинг» та «Товарознавство і торговельне підприємництво», затвердженої вченою радою Сумського національного аграрного університету 1 липня 2008 року.

Тематичний план з дисципліни «Комерційне право» спеціальності «Маркетинг»

№ з/п	Назва розділу, теми	Розподіл годин, денна/заочна форма навчання			Усього
		лекції	практичні заняття	самостійна робота	
1.	Поняття комерційного (торгового) права і відносини, які воно регулює	2	2	18	22
2.	Патентування та ліцензування торговельної діяльності	2	2	18	22
3.	Основні види внутрішньої торгівлі	2	2	18	22
4.	Порядок провадження торговельної діяльності та правил торговельного обслуговування населення	4	4	37	45
5.	Правове забезпечення прав споживачів	2	4	18	24
6.	Усього:	12	14	109	135

Поняття комерційного права та відносини, які воно регулює

- Поняття комерційного права, торговельної діяльності та їх ознаки
- Торгівля, промисел і торговельна діяльність
- Відповідальність за незаконну торговельну діяльність
- Державна реєстрація суб'єктів торговельної діяльності
- Джерела торгового права

1.1. Поняття комерційного права, торговельної діяльності та їх ознаки

Спільне проживання людей неможливо уявити без виробництва різноманітних матеріальних благ для задоволення як особистих, так і суспільних потреб. Від початку існування суспільства люди на повинна була працювати, щоб забезпечити себе продуктами харчування, одягом, засобами безпеки тощо. Розвиток суспільства зумовив розподіл праці – відокремлення землеробства від скотарства, а згодом – виділення ремесел і торгівлі¹. Торгівля – це обмін надлишками продуктів, виробів, що виготовлялися. Обмін спочатку мав натуральний характер, з появою грошей виникли передумови для встановлення товарно-грошових відносин.

Суспільна діяльність людини вже потребувала правового регулювання, у результаті чого виникли певні звичаї (правила поведінки), які регулювали суспільні відносини між людьми (сімейні, адміністративні, трудові, військові, цивільні та ін). Розвиток цивільних правовідносин зумовив появу господарських, фінансових і комерційних (торгових) правовідносин, які поступово виділилися в окремі галузі права.

Що ж таке комерція?

Комерція – слово латинського походження (*commercium* – торгівля). Словник В.І. Даля визначає комерцію як «торг, торгівля,

¹ Вінник О. М. Господарське право : курс лекцій / О. М. Вінник. – К. : Атіка, 2004. – 624 с. – С. 5.

торгові обороти, купецькі промисли»¹. Інакше кажучи, це поняття припускає здійснення договорів купівлі-продажу з наміром купити дешевше, а продати дорожче. У широкому значенні під комерцією часто розуміють будь-яку діяльність, спрямовану на одержання прибутку.

На думку А. Попова, торгівля може виконувати різні функції: як не пов'язані, так і пов'язані з отриманням прибутку. Завдяки купівлі-продажу, наприклад, нерухомості і харчів люди задовольняють свої потреби в житлі та їжі, а ті з них, хто займається підприємництвом, – отримують прибуток². Комерційна діяльність підприємства – більш вузьке поняття, ніж підприємництво.

Підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку (ст. 42 ГКУ)³. *Підприємницька діяльність* може означати організацію діяльності промислового підприємства, фермерського господарства, торгового підприємства, підприємства обслуговування, банку, адвокатської контори, видавництва, кооперативу і т.ін., тобто (відповідно до ст. 3 ГКУ) діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямовану на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність.

Комерційна ж діяльність підприємства спрямована на реалізацію продукції виробничо-технічного призначення і виробів народного споживання.

Таким чином, Господарський кодекс України розглядає реалізацію продукції, або комерційну діяльність, як одну із форм (видів) господарської діяльності. У той самий час і в інших видах господарської діяльності можуть здійснюватися операції з купівлі-продажу товарів, сировини, заготовленої продукції, напівфабрикатів і т.п., тобто елементи комерційної діяльності можуть мати місце у всіх видах підприємництва, але ця діяльність не є для них визначальною, головною.

¹ Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4-х т. / В. И. Даль. – М. : Русский язык, 1978. – Т. 3. – 683 с.

² Попов А. А. Торговое право : учеб. пособие / А. А. Попов. – Х. : Изд. группа «РА-Каравелла», 2000. – С. 6.

³ Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-IV. – Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18. – Ст. 144.

Отже, комерційна діяльність підприємства – це велика за обсягом сфера оперативно-організаційної діяльності торгових організацій і підприємств, спрямована на здійснення процесів купівлі-продажу товарів для задоволення попиту населення та одержання прибутку.

Комерційна діяльність, як і інші види господарської діяльності, потребує законодавчого забезпечення, що здійснюється з допомогою комерційного права.

Що ж таке комерційне право?

Комерційне право – галузь права, сукупність правових норм, що регулюють суспільні відносини у сфері господарсько-торговельної діяльності.

Визначення господарсько-торговельної діяльності надається в ст. 263 Господарського кодексу України. **«Господарсько-торговельна діяльність** – діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання у сфері товарного обігу, спрямована на реалізацію продукції виробничо-технічного призначення і виробів народного споживання, а також допоміжна діяльність, яка забезпечує їх реалізацію шляхом надання відповідних послуг»¹.

До діяльності у сфері товарного обігу належать роздрібна та оптова торгівля, діяльність у сфері ресторанного господарства.

До допоміжної діяльності – операції, які безпосередньо не стосуються дії щодо передачі права власності на товар, однак допомагають їх реалізації і регулюються нормами торгового права. До таких операцій належать: операції з комерційного посередництва, транспортування, зберігання, реклами товару, захисту прав споживачів та деяких інших операцій, які обслуговують торгівлю.

Викладене вище дозволяє дійти висновку, що комерційне (торгове) право регулює такі види суспільних відносин:

- відносини щодо безпосереднього здійснення угод купівлі-продажу товару;
- відносини щодо захисту прав споживачів і виробників;
- відносини, які обслуговують здійснення угод купівлі-продажу.

Ураховуючи те, що торговельна діяльність є різновидом підприємницької діяльності і належить до сфери надання послуг, вона має усі основні ознаки цієї діяльності:

- **самостійність та ініціативність** – підприємець шукає можливості максимального використання обмежених ресурсів та їх ефективного використання на практиці; він сам вирішує,

¹ Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-IV. – Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18. – Ст. 144.

яким товаром торгувати, у яких обсягах, і сам обирає організаційно-правові форми діяльності, відповідає за її результати¹;

- торговельна діяльність здійснюється *на власний ризик*. Ризиковий характер цієї діяльності передбачає, що підприємець сам несе основні економічні ризики в разі негараздів своєї діяльності, невдалого вибору маркетингових заходів, помилки в роботі з контрагентами тощо;
- *систематичність* – ця діяльність здійснюється не одноразово, а протягом певного періоду та на професійній основі. Згідно з Декретом КМУ «Про податок на промисел», системою, як правило, вважається здійснення продажу вироблених або придбаних товарів більше ніж чотири рази протягом календарного року (виняток: продаж продукції тваринництва та рослинництва, виробленої на особистих присадибних, дачних, садових і городніх ділянках)².

Торговельна діяльність може здійснюватися тільки певними суб'єктами – фізичними та юридичними особами, які зареєстровані як суб'єкти підприємницької діяльності.

Торговельна діяльність здійснюється з метою отримання прибутку.

1.2. Торгівля, промисел і торговельна діяльність

Торгівля – це будь-які операції, що здійснюються за договором купівлі-продажу, міни, поставки та іншими цивільно-правовими договорами, які передбачають передачу прав власності на товари³.

Торгівлею мають право займатися не тільки підприємці. Так, ст. 2 Декрету КМУ «Про податок на промисел» передбачає, що «не декларується та не оподатковується продаж вирощених в особистому підсобному господарстві, на присадибній, дачній, садовій і городній ділянках продукції рослинництва, худоби, кролів, нутрій, птиці (як у живому вигляді, так і продукції їх забою в сирому вигляді та у вигляді первинної переробки), продукції власного

¹ Господарське право України : навчальний посібник / за заг. ред. проф. Н. О. Саніахметової. – Х. : Одиссей, 2005. – 608 с. – С. 13.

² Про податок на промисел : Декрет Кабінету Міністрів України від 17 березня 1993 року № 24–93 // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 19. – Ст. 208.

³ Про ліцензування певних видів господарської діяльності : Закон України від 1 червня 2000 року № 1775-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 3. – Ст. 299.

Навчальне видання

Курило Микола Петрович
Завальний Володимир Миколайович
Завальний Михайло Володимирович

Комерційне право

Навчальний посібник

Головний редактор В.І. Кочубей
Технічний редактор А.О. Литвиненко
Дизайн обкладинки і макет В.Б. Гайдабрус
Комп'ютерна верстка О.І. Молодецька, А.О. Литвиненко

Підписано до друку 06.07.2010.
Формат 60x90 ¹/₁₆. Папір офсетний. Гарнітура Скулбук.
Друк офсетний. Ум. друк. арк. 14,8. Обл.-вид. арк. 12,4.
Тираж 500 прим. Замовлення №

Відділ реалізації
E-mail: info@book.sumy.ua

ТОВ «ВТД «Університетська книга»
40009, м. Суми, вул. Комсомольська, 27
Тел.(0542) 67-96-92

E-mail: publish@book.sumy.ua
www.book.sumy.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 489 від 18.06.2001

Надруковано відповідно до якості наданих діапозитивів
у ПП «Принт-Лідер»
Україна, 61070, м. Харків, вул. Рудика, 8